МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Федеральное государственное автономное образовательное учреждение
высшего образования
"Казанский (Приволжский) федеральный университет"
Высшая школа национальной культуры и образования им. Габдуллы Тукая

УТВЕРЖДАЮ
Проректор по образовательной деятельности КФУ
Проф. Д.А. Таюрский
_______________ «___»________20__г.

подписано электронно-цифровой подписью

Программа дисциплины

Современный татарский язык: Фонетика, орфоэпия Б1.В.ОД.10.3

Направление подготовки: 44.03.01 - Педагогическое образование
Профиль подготовки: Родной (татарский) язык и литература
Квалификация выпускника: бакалавр
Форма обучения: заочное
Язык обучения: русский

Автор(ы):
Хадиева Г.К.

Рецензент(ы):
Галиуллина Г.Р.

СОГЛАСОВАНО:

Заведующий(ая) кафедрой: Галиуллина Г. Р.
Протокол заседания кафедры No ___ от "____" ___________ 201__г
Учебно-методическая комиссия Института филологии и межкультурной коммуникации (Высшая школа национальной культуры и образования им. Габдуллы Тукая):
Протокол заседания УМК No ____ от "____" ___________ 201__г

Регистрационный No 9023228419

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

Содержание

1. Цели освоения дисциплины

2. Место дисциплины в структуре основной образовательной программы

3. Компетенции обучающегося, формируемые в результате освоения дисциплины /модуля

4. Структура и содержание дисциплины/ модуля

5. Образовательные технологии, включая интерактивные формы обучения

6. Оценочные средства для текущего контроля успеваемости, промежуточной аттестации по итогам освоения дисциплины и учебно-методическое обеспечение самостоятельной работы студентов

7. Литература

8. Интернет-ресурсы

9. Материально-техническое обеспечение дисциплины/модуля согласно утвержденному учебному плану

Программу дисциплины разработал(а)(и) доцент, к.н. (доцент) Хадиева Г.К. кафедра татарского языкознания Высшая школа национальной культуры и образования им. Габдуллы Тукая , Gulfiya.Khadieva@kpfu.ru

1. Цели освоения дисциплины

Целями освоения дисциплины (модуля) "Современный татарский язык: Фонетика, орфоэпия" являются 1) формировать общих представлений о звуковой стороне родного языка, последовательное и всестороннее изучение особенностей татарского произношения в его коммуникативных и территориальных разновидностях; 2) рассмотреть фонетического строя современного татарского языка как системы разно уровневых функциональных единиц, которые используется в различных коммуникативных целях.

2. Место дисциплины в структуре основной образовательной программы высшего профессионального образования

Данная учебная дисциплина включена в раздел "Б1.В.ОД.10 Дисциплины (модули)" основной образовательной программы 44.03.01 Педагогическое образование и относится к обязательным дисциплинам. Осваивается на 1 курсе, 1 семестр.

Федеральный государственный образовательный стандарт по направлению подготовки 44.03.01 - "Педагогическое образование" (заочное бакалавр) предусматривает изучение дисциплины "Современный татарский язык: Фонетика, орфоэпия" в составе профессионального цикла, его базовой части, профиль:Профиль: Педагогическое образование: образование в области родного (татарского) языка и литературы)

Дисциплина занимает важное место в системе курсов, ориентированных на изучение основного языка.

Для освоения данной дисциплины необходимы знания, полученные обучающимися в средней общеобразовательной школе, в частности, они должны иметь общее представление о языке, о звуках, звуковых изменениях, алфавите. Большое значение приобретают и знания, полученные в процессе одновременного с изучением данной дисциплины курса введения в языкознания.

Курс "Современный татарский язык: Фонетика, орфоэпия" является основой для курсов морфологии, лексикологии, синтаксиса современного татарского языка, татарской диалектологии и др.

Форма отчётности - зачет в 1 семестре.

3. Компетенции обучающегося, формируемые в результате освоения дисциплины /модуля

В результате освоения дисциплины формируются следующие компетенции:

Шифр компетенции	Расшифровка приобретаемой компетенции
ОК-1 (общекультурные компетенции)	владение культурой мышления; способность к восприятию, анализу, обобщению информации, постановке цели и выбору путей ее достижения;
ОК-3 (общекультурные компетенции)	способностью понимать значение культуры как формы человеческого существования и руководствоваться в своей деятельности базовыми культурными ценностями, современными принципами толерантности, диалога и сотрудничества.
ОК-6 (общекультурные компетенции)	способностью логически верно выстраивать устную и письменную речь.

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

Шифр компетенции	Расшифровка приобретаемой компетенции
ОПК-3 (профессиональные компетенции)	владением основами речевой профессиональной культуры
ОПК-6 (профессиональные компетенции)	готовностью к взаимодействию с учениками, родителями, коллегами, социальными партнерами.

В результате освоения дисциплины студент:

1. должен знать:

- определение и описание предмета фонетики, ее связь с другими науками;
- методы исследования, применяемые в фонетике;
- понятие литературного произношения и орфографической нормы;
- классификацию гласных звуков в татарском языке;
- классификацию согласных звуков в татарском языке;
- чередование звуков, проблема нейтрализации фонем;
- модификации фонем в потоке речи: ассимиляцию, аккомодацию, элизию;

функции слога в речи;

- составные части слога, типы слогов, структура слога, теории слога в применении к татарскому языку;
- понятие ударения: словесное, тактовое, фразовое;
- виды и степени словесного ударения в татарском языке, факторы, определяющие место ударения;
- определение интонации, ее аспектов и функций;
- логическое ударение;
- основные принципы орфографии.

2. должен уметь:

- записывать слова татарского языка в фонематической и фонетической транскрипции, указывая с помощью диакритических значков основные позиционные и комбинаторные аллофоны;
- определить интегральные и дифференциальные признаки фонем;
- провести сопоставительный анализ систем вокализма и консонантизма в татарском языке;
- привести примеры исторических чередований в татарском языке;
- разделить слово на слоги, дать анализ возможных сочетаний гласных и согласных в начале и конце слога;
- определить место ударения в многосложном слове, объяснить правило;
- проанализировать предложение: разбить его на синтагмы, найти акцентное ядро и другие структурные компоненты каждой синтагмы, определить тип тона в каждой синтагме, нарисовать интонограмму.

3. должен владеть:

- артикуляции татарских фонем;
- работы с новейшими методами исследования фонетических явлений.

4. должен демонстрировать способность и готовность:

Демонстрировать способность и готовность к практическому применению полученных знаний при решении профессиональных задач.

4. Структура и содержание дисциплины/ модуля

Общая трудоемкость дисциплины составляет 2 зачетных(ые) единиц(ы) 72 часа(ов).

Форма промежуточного контроля дисциплины: зачет в 1 семестре.

Суммарно по дисциплине можно получить 100 баллов, из них текущая работа оценивается в 50 баллов, итоговая форма контроля - в 50 баллов. Минимальное количество для допуска к зачету 28 баллов.

86 баллов и более - "отлично" (отл.);

71-85 баллов - "хорошо" (хор.);

55-70 баллов - "удовлетворительно" (удов.);

54 балла и менее - "неудовлетворительно" (неуд.).

4.1 Структура и содержание аудиторной работы по дисциплине/ модулю

Тематический план дисциплины/модуля

N	Раздел Дисциплины/ Модуля	Семестр	Неделя семестра	Виды и часы аудиторной работы, их трудоемкость (в часах)			Текущие формы контроля
				Лекции	Практи-ческие занятия	Лабора-торные работы	
1.	Тема 1. Хәзерге татар әдәби теленең фонетик системасы. Сөйләм авазларын өйрәнү аспектлары. Татар теле фонетикасын өйрәнү тарихы	1	1	2	2	0	Письменная работа
2.	Тема 2. Татар теленең авазлар системасы. Сузык авазлар. Дифтонглар.	1	2	0	2	0	Письменная работа
3.	Тема 3. Тартык авазлар.	1	3	0	2	0	Письменная работа
4.	Тема 4. Татар телендә фонетик закончалыклар. Аваз үзгәрешләре. Авазларның комбинатор үзгәрешләре. Позицион аваз үзгәрешләре.	1	4	0	2	0	Реферат
5.	Тема 5. Сөйләмнең фонетик кисәкләргә бүленеше. Иҗек. Басым. Интонация. Графика, орфография, орфоэпия.	1	5	0	2	0	Письменная работа
.	Тема . Итоговая форма контроля	1		0	0	0	Зачет
	Итого			2	10	0	

4.2 Содержание дисциплины

Тема 1. Хәзерге татар әдәби теленең фонетик системасы. Сөйләм авазларын өйрәнү аспектлары. Татар теле фонетикасын өйрәнү тарихы

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Фонетиканың өйрәнү объекты, бурычлары. Татар фонетикасын өйрәнү тарихы. Фонетиканы өйрәнүнең әһәмияте. Фонетиканың, өйрәнү максатына карап, төрләре. Сөйләм авазларын өч аспектта өйрәнү: артикуляцион аспект, акустик, лингвистик. Сөйләм аппараты. Фонема турында төшенчә. Фонема вариантлары. Аваз һәм фонеманың аермалы яклары. Фонетика фәненең тикшеренү ысуллары.

практическое занятие (2 часа(ов)):

Фонетиканың өйрәнү объекты, бурычларын билгеләү. Татар фонетикасын өйрәнү тарихын этаплап сөйләү. Сөйләм авазларын өч аспектта өйрәнү. Фонема нәрсә ул?. Аваз һәм фонема, аерымлыклар. Фонетика фәненең тикшеренү ысуллары әйтү. Л.В. Щерба билгеләмәсе. Казан лингвистика мәктәбе. Фонема теориясенә нигез салучы галим.

Тема 2. Татар теленең авазлар системасы. Сузык авазлар. Дифтонглар.

практическое занятие (2 часа(ов)):

Татар теленең авазлар системасы. Сузык фонемаларның саны һәм составы. Сузыкларның санына карата галимнәрнең фикерләре. Сузыкларны төркемләү: алгы рәт (палаталь) һәм арткы рәт (вербаль) сузыклар; югары күтәрелешле сузыклар, урта күтәрелешле сузыклар, түбән күтәрелешле сузыклар; иренләшкән һәм иренләшмәгән сузыклар; чагыштырмача озын һәм чагыштырмача кыска сузыклар. Сузыкларны характерлау. Дифтонглар. Күтәрелмә һәм төшерелмә дифтонглар. Трифтонглар.

Тема 3. Тартык авазлар.

практическое занятие (2 часа(ов)):

Татар телендә тартык авазларның саны һәм составы, тартыкларның санына карата галимнәрнең карашлары. Тартык авазларны төркемләү. Ясалу урыны буенча: ирен-ирен, ирен-теш, тел алды, тел уртасы, тел арты, кече тел (увуляр), йоткылык (фарингаль), бугаз. Ясалу ысулы буенча: йомык, өрелмәле, ярымйомык, калтыраулы тартык авазлар. Тартык авазларныж әйтелеше һәм язылышы.

Тема 4. Татар телендә фонетик закончалыклар. Аваз үзгәрешләре. Авазларның комбинатор үзгәрешләре. Позицион аваз үзгәрешләре.

практическое занятие (2 часа(ов)):

Татар телендә аваз үзгәрешләре. Авазларның әйтелешендәге өч моментны билгеләү. Бирелгән өзекләрдән аккомадация нәтиҗәсендә барлыкка килә торган аваз үзгәрешләренә күнегүләр эшләү. Ассимиляция күренеше. Сузыклар ассимиляциясе, тартыклар ассимиляциясе. Сингармонизм. Рәт гармониясе. Иренләшү гармониясе. Сингармоник парлар. Сандхи очрагында сузыклар үзгәреше. Тартыклар ассимиляциясе. Диссимиляция. Позицион закончалыклар. Редукция күренеше. Сузыкларның сыйфат редукциясе. Микъдари редукция. Сүз башы һәм сүз ахыры закончалыгы. Протеза, эпентеза һәм эпитеза күренеше.

Тема 5. Сөйләмнең фонетик кисәкләргә бүленеше. Иҗек. Басым. Интонация. Графика, орфография, орфоэпия.

практическое занятие (2 часа(ов)):

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

Просодика ? фонемаларны бер-берсенә бәйләп, алардан җөмләләр оештыру өчен аларга өстәлә торган фонетик чаралар җыелмасы. Сүзнең просодикасы: иҗек, сүз басымы, ә җөмләнең просодикасы ? интонация. Просодиканың компонентлары: тон югаралагы, озынлык, тавыш көче, пауза, тембр. Басым турында төшенчә. Басымның төрләре. Сүз басымы. Сүз басымының урыны. Проклиза һәм энклиза күренеше. Синтагма басымы. Логик басым. Эмфатик басым. Иҗек һәм интонация турында төшенчә. Ачык һәм ябык иҗекләр. Иҗек калыплары. Интонациянең ике аспекты: коммуникатив аспект, эмоциональ аспект. Интонацияне барлыкка китерүче элементлар: мелодика, темп, пауза, логик басым. Телнең график чараларына хәреф, сызык, тыныш билгеләре, иҗекне юлдан-юлга күчерү билгеләре керүе. Графика фонемаларны язуда күрсәтү өчен ярдәмгә килүе. Алфавит. Телнең алфавит һәм орфографиясе әдәби тел нигезендә төзелүе. Татар язуы рус графикасына нигезләнүе. Кириллица. Орфография. Орфографик принциплар: фонетик принцип, морфологик принцип, график принцип, тарихи-традицион принцип. Әдәби телдәгечә дөрес әйтелеш кагыйдәләре ? орфоэпия. Татар телендә дөрес әйтелеш кагыйдәләре. Сүзләрнең дөрес әйтелеше орфоэпик сүзлекләрдә бирелүе. Авазларның әйтелешен язуда күрсәтү транскрипция дип аталуы. Язылыш белән әйтелеш арасында аерма булу. Әдәби әйтелешнең ике төре: тулы стиль һәм сөйләмә стиль.Сузыкларны һәм тартыкларны әйткәндә үзенчәлекләр.

4.3 Структура и содержание самостоятельной работы дисциплины (модуля)

N	Раздел дисциплины	Се-местр	Неде-ля семе стра	Виды самостоятельной работы студентов	Трудо-емкость (в часах)	Формы контроля самосто-ятельной работы
2.	Тема 2. Татар теленең авазлар системасы. Сузык авазлар. Дифтонглар.	1	2	подготовка к письменной работе	15	Письмен-ная работа
3.	Тема 3. Тартык авазлар.	1	3	подготовка к письменной работе	15	Письмен-ная работа
4.	Тема 4. Татар телендә фонетик закончалыклар. Аваз үзгәрешләре. Авазларның комбинатор үзгәрешләре. Позицион аваз үзгәрешләре.	1	4	подготовка к письменной работе	10	Письмен-ная работа
5.	Тема 5. Сөйләмнең фонетик кисәкләргә бүленеше. Иҗек. Басым. Интонация. Графика, орфография, орфоэпия.	1	5	подготовка к реферату	16	Реферат
	Итого				56	

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

5. Образовательные технологии, включая интерактивные формы обучения

Вузовское освоение курса "Современный татарский язык: фонетика, орфоэпия" предлагает использование как традиционных, так и инновационных образовательных технологий и требует рационального их сочетания.

Традиционные образовательные технологии подразумевают использование в учебном процессе таких методов работ, как лекция, практическое занятие, семинар и др.

Во время занятий могут быть использованы и современные информационные технологии, в частности, мультимедийные программы, интернет, фото-, аудио- и видеоматериалы.

6. Оценочные средства для текущего контроля успеваемости, промежуточной аттестации по итогам освоения дисциплины и учебно-методическое обеспечение самостоятельной работы студентов

Тема 1. Хәзерге татар әдәби теленең фонетик системасы. Сөйләм авазларын өйрәнү аспектлары. Татар теле фонетикасын өйрәнү тарихы

Тема 2. Татар теленең авазлар системасы. Сузык авазлар. Дифтонглар.

Письменная работа , примерные вопросы:

1. Сузыклары арткы һәм алгы рәт авазларыннан гына торган сүзләр белән 3әр җөмлә уйлап языгыз. 2. Бер-берсеннән сузык авазларының рәте белән генә аерылган биш пар сүз языгыз. 3. Бер-берсеннән сузык авазларының күтәрелеше белән генә аерылган биш пар сүз языгыз. 4. Бер-берсеннән сузык авазларының иренләшү-иренләшмәве белән генә аерылган биш пар сүз языгыз. 5. Сүзләрдәге сузык авазларның санын күрсәтегез һәм аларга характеристика бирегез. маэмай, сәнгать, билбау, бүләк, көлке Үрнәк: [а] ? арткы рәт, түбән күтәрелешле, иренләшмәгән, чагыштырмача озын сузык аваз. 6. Авазларга характеристика бирегез: [ө], [ә], [ү], [и] 7. Рәт гармониясенә буйсынмаган 10 сүз уйлап языгыз. 8. Ике тизәйткеч уйлап языгыз. 9. Фонемага билгеләмә бирегез. 10. Татар теле фонетикасын өйрәнгән галимнәрне һәм аларның хезмәтләрен языгыз.

Тема 3. Тартык авазлар.

Письменная работа , примерные вопросы:

1. Укыгыз. Сүзләрдәге тартык авазларның санын күрсәтегез һәм транскрипциясен языгыз. Авазларга характеристика бирегез. күренгән, тәрбияләү, меңьяфрак, сөяү Үрнәк: [к] ? тел арты тартыгы,йомык, саңгырау, яңгырау пары ? [г], авыз авазы 2. Өзектән йомык тартык авазлары булган сүзләрне язып алыгыз һәм бу тартыкларның ясалу урыннарын билгеләгез. Ул, арык җилкәсенә сәнәген салып, ындыр артыннан гына ат абзарларына таба атлады. Бригадирның кереп аерым рәвештә үзенә эшкә әйтмәвенә бераз гына гарьләнде. Йә, ярый, тегендә баргач күрсәтер әле ул куәтне, бригадир үзе дә үкенер әйтмәгәненә, нибуч? Менә тик ипи ашасаң иде. Тик бер генә телем арыш ипие булса иде хәзер. (М.Мәһдиев) 3. Элизия күренеше чагылган сүзләрне табып языгыз. 1. Кыш кошлар артыннан куып җитә алмаганын күрде... Кыш тырышып-тырышып та булдыра алмагач, ачуыннан елап җибәрде. (К.Ушинский) 2. Бу бик борынгыдан килгән гадәт булса кирәк, өмәдә катнашкан өчен, акча алмыйлар, килә алмаган кешегә үпкәләмиләр. (М.Мәһдиев) 3. Кояш нурлары алар артына кереп югалган, бик теләсәләр дә җиргә килеп җитә алмыйлар. (Р.Габдулхакова) 4. Мәкальләрне укыгыз. Тел арты яки кече тел ассимиляциясе күзәтелгән сүзләрне табып языгыз. Соңгы мәкальнең фонетик транскрипциясен языгыз. Наданга фикер әйтеп бактың ни, эт муенына энҗе-мәрҗән тактың ни. Илгә таянган ? Идел кичәр. Иренгән ике эшләр. Акыллы ир шул булыр: бүгенге эшен таңга калдырмас. Башланган эшнең беткәне яхшы. 5. Түбәндәге сүзләрдә күзәтелгән редукциянең төрләрен билгеләгез (тулы/өлешчә). урыны, кылычы, күренеш, борыны, сеңелем, толымы, гомерем, онытылмаслык, халкым, холкым, ишетелсен, укытучы, исеме, өзелеп 6. Бирелгән сүзләрдәге сүз башы һәм сүз ахыры закончалыгының төрләрен языгыз. эскәмия, шкаф, лампа, карават, җирәбә, рәт, цирк, өстәл, шәл, сумала, көрпә, керән, станция, бланкы, рәхмәт бүрәнә, кенәгә, киоскы, отпускы 7. Күпнокталар урынына аваз белдермәгән ъ яисә ь билгесен куеп языгыз. Аш...яулык, вәг...дәләшкән, вәгаз...че, гар...ләнү, гыйл...ми, гыйс...янчы, канәгат..., мәнфәгат..., мөстәкыйл..., об...ект, мәг...рур, мәг...рифәт, мәг...нә, мәг...кул..., мәг...лүм, һәр...яклап, стил..., дик...кат..., дәг...ва, фәкат..., юн...сез, төн...як, ик...дисад, кәгаз..., мик...дар, гам... 8. Сүзләрдәге ү, у, в хәрефләренең кайсы авазларны белдерүен әйтегез. Сүзләрнең транскрипциясен языгыз. уйнау, тәүбә, умарта, күл, вышка, аңламау, ау, яумады, вакыт, экскаватор, үлән, тарлавык, әүвәл, буйсыну, бүлек, бүленеш, вагон 9. Ике авазга билге булып йөри торган хәрефләрне языгыз. 10. Каюм Насыйриның фонетика өлкәсендәге эшчәнлеге турында языгыз.

Тема 4. Татар телендә фонетик закончалыклар. Аваз үзгәрешләре. Авазларның комбинатор үзгәрешләре. Позицион аваз үзгәрешләре.

Письменная работа , примерные вопросы:

Реферат темалары: 1. XX гасырның икенче яртысында татар фонетикасының үсеше. 2. Татар теле фонетикасын өйрәнүнең тарихы һәм хәзерге көндә өйрәнүнең торышы. 3. Татар орфоэпиясе. 4. Әдәби әйтелешне бозып сөйләү очраклары һәм аның сәбәпләре. 5. Татар әдәби әйтелешенең төп кагыйдәләре. 6. Л. Җәләйнең татар фонетикасы өлкәсендә эшчәнлеге. 7. Г.Шәрәфнең татар фонетикасы өлкәсендә эшчәнлеге. 8. В.Богородицкийнең татар фонетикасы өлкәсендә эшчәнлеге. 9. Каюм Насыйриның татар фонетикасы өлкәсендә эшчәнлеге. 10. Татар орфографиясе. 11. Татар теленең сузык авазлары. 12. Татар теленең тартык авазлары. 13. Татарларда язу тарихы.

Тема 5. Сөйләмнең фонетик кисәкләргә бүленеше. Иҗек. Басым. Интонация. Графика, орфография, орфоэпия.

Реферат , примерные вопросы:

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

1. Җөмләләрдәге сүзләрне иҗекләргә бүлеп языгыз. Иҗек калыпларын билгеләгез (ачык / ябык иҗек). Татар теленә хас булмаган иҗек калыпларын билгеләгез. 2. Грамматика дәресе иде. Мин китап-дәфтәрләремне парта өстенә алып куйдым да дәресне тыңларга керештем. Стенага эленгән яңа плакатка күзем төште. 2. Октябрьнең шыксыз тоташ яңгырларыннан соң кинәт кенә аязды, коры җылы көннәр башланды. Көзге саргылт кояш нурында җылынган яфраклар ботакларыннан берән-сәрән өзеләләр дә, кыштырдашып җиргә төшәләр. 3. Бирелгән иҗек калыпларына туры килә торган җөмләләр уйлап языгыз. СТ-ТСТ ТСТ СТ-ТС. ТСТ-ТС-ТСТ ТСТ-ТС ТСТ-ТСТ. 4. Сүзләрне күчереп языгыз, басымнарын билгеләгез. әлбәттә, татарча, кайдадыр, ярамый, аюдай, тракторчы, телефоннар, урманчылык, ләкин, опера, һәммә, утырыгыз, язгансың, укучымын, килермен, бәхетлесез, килгәнсең, күрелмәгән, йөргәнмен, куйгансың, җырчымын, белгечсең, килдеме, күрдеңме, күрмә, белмәгез, киткәнче, баралар, разведка, телевизор, сөйлиләр, эшләгез 5. Җөмләләрдән басымнарын югалткан сүзләрне (энклитик сүз һәм проклитик сүз) табып языгыз. 6. Бар да арбага карадылар. Анда, яңа тукылган сап-сары чыпта өемнәре өстендә, дүрт яшьлек дисәң, олыларча моңсу карашлы, алты дисәң, бик кечкенә һәм арык гәүдәле малай утыра иде. (Ә.Фәйзи) 2. Исемә төшерсәм ? әле һаман да бөтен бизәге-чәчәге белән, колгадагы сөлгеләре белән күз алдыма килә дә баса. (Х.Сарьян) 7. Түбәндәге сүзләрнең язылыш принципларын аңлатып языгыз. килегез, унбиш, ашлык, сурәт, борынгы, окоп, төзелеш, тозсыз, төнге, урманлы, менгезү, кырлар, сәнгатьле, гомер, озынлык, мәктәп, туганкай, көнбатыш, театр, университет, хәрабә, китабы, сәламәт, һәлак, 8 әр кеше, конференция, ак сакал, аксакал 8. Фигыльләрне инфинитив һәм билгеле киләчәк заман хикәя фигыль формасына куеп дөрес итеп языгыз. җәй, таны, эшлә, бае, ары, киме, елмай, картай, бие, төзе, аңла, яма, тек, умыр, ур, аша, ал, таны, яп, куллан, сөен, кис, оч, йөрт, көт, калдыр, эл, из 9. Түбәндәге алынма сүзләргә күплек сан кушымчасы яки килеш кушымчалары куеп языгыз. рояль, спектакль, февраль, кремль, фестиваль, модель, крепость, повесть, календарь, лагерь, фонарь, якорь, известь, кафетерий, планетарий, мавзолей, лицей, музей, кафе, купе, ателье, печенье, жюри, такси, фотография, армия, экскурсия 10. Бирелгән исемнәрне килеш белән төрләндерегез: спектакль, пароль, нефть.

Итоговая форма контроля

зачет (в 1 семестре)

Примерные вопросы к итоговой форме контроля

1. Тел белеменең аерым тармагы буларак фонетика. Башка тел фәннәре арасындагы урыны, өйрәнү объекты.

2. Татар теле фонетикасын өйрәнүнең кыскача тарихы һәм хәзерге көндә өйрәнүнең торышы.

3. Фонетика фәненең методлары. Татар фонетикасында эксперименталь методлар куллану.

4. Аваз һәм фонема. Телдә фонемаларны аерып чыгару принциплары. Фонема вариантлары, әлеге мәсьәләдә татар тел белемендә карашлар

5. Сузык һәм тартык фонемалар, алар арасындагы акустик һәм артикуляцион аермалар, ясалыш үзенчәлекләре.

6. Сузык фонемалар. Сузык фонемаларның саны, составы турында татар тел белемендәге карашлар. Сузыкларны төркемләү принциплары.

7. Татар телендә тартык фонемалар саны һәм составы. Бу мәсьәләдә төрле карашлар. Тартыкларны төркемләү принциплары.

8. Ясалу урыны буенча тартык авазларны төркемләү.

9. Татар телендә фарингаль һәм ларингаль тартыклар. Татар әдәби телендә һәм диалектларда хәмзә авазының кулланылышы һәм язуда бирелеше.

10. Резонатор урынына карап тартыкларны төркемләү.

11. Ясалыш ысулына карап тартыкларны төркемләү.

12. Тавыш һәм шауның катнашуына карап тартыкларны төркемләү.

13. Татар теле фонемаларының телдә кулланылу ешлыклары. Фонемаларның янәшәлек күрсәткечләре.

14. Фонетик транскрипция. Транслитерация.

15. Татар телендә дифтонглар, аларның төрләре. Трифтонглар.

16. Төшерелмә дифтонглар, мисаллар китерергә.
17. Күтәрелмә дифтонглар. Мисаллар китерергә.
18. Авазларның комбинатор үзгәрешләре. Сингармонизм законы, аның төрләре.
19. Сингармоник парлар. Аларның ике төре.
20. Сингармоник парларга мисаллар китерергә.
21. Авазларның комбинатор үзгәрешләре. Аккомодация күренеше (тартыкларның сузыкларга тәэсире).
22. Аккомодация күренешенең бер төре буларак сузыкларның тартыкларга тәэсире. Авазлар чиратлашу.
23. Аккомодация күренешенә мисаллар китерегез.
24. Тартыкларның комбинатор үзгәрешләре. Ассимиляция һәм диссимиляция күренеше. Аның төрләре.
25. Диалектлардан диссимиляция күренешенә мисаллар китерегез.
26. Акустик ассимиляциягә мисаллар китерегез.
27. Сузык авазлар өлкәсендәге позицион үзгәрешләр (редукция, протеза, эпентеза).
28. Тартык авазлар өлкәсендәге позицион закончалыклар (сүз башы, сүз ахыры закончалыгы).
29. Тартыкларның яңгыраулыкта-саңгыраулыкта охшашланулары. Мисаллар китерергә.
30. Ясалу урыны буенча тартыклар охшашлануга мисаллар китерегез.
31. Татар телендә элизия күренеше.
32. Татар орфоэпиясе, аның бүгенге көндә әһәмияте. Татар орфоэпиясенең кыен очраклары.
33. Татар телендә сузыклар орфоэпиясе.
34. Татар телендә тартыклар орфоэпиясе.
35. Хәзерге вакытта татар орфоэпиясен бозып сөйләү очраклары, аның сәбәпләре.
36. Сингармонизм күренешенә бәйле орфографик һәм орфоэпик кагыйдәләр.
37. Орфографиянең предметы, бурычлары һәм әһәмияте. Гарәп, латин, кириллица алфавитларына нигезләнгән орфографияләр, аларның аермалы яклары.
38. Хәзерге татар орфографиясе һәм аның төп принциплары.
39. Морфологик принцип буенча язылa торган сүзләргә мисаллар китерегез.
40. Алгы рәт сузыклары чолганышында увуляр к, г авазларының язуда бирелешен аңлатырга.
41. Хәзерге татар язуында ъ һәм ь билгеләре нинди вазыйфа үти?
42. Берничә авазга билге булып йөрүче хәрефләр.
43. Татар телендә әйтелеш белән язылыш арасында зур аерма булган очраклар.
44. Татар язуы тарихы. Хәреф һәм алфавит реформалары.
45. Татар язуында гарәп графикасы. Имла төзәтү.
46. Хәзерге татар графикасы. Аның телдәге авазларны чагылдыру үзенчәлекләре.
47. Сүзләрне кушып, сызыкча аша, аерып язу. Сүз кисәкләрен юлдан-юлга күчерү.
48. Татар теленең просодикасы, аның компонентлары.
49. Татар сөйләменең интонациясе: аның состав өлешләре, әһәмияте, роле.
50. Интонациянең бер элементы буларак татар тел белемендә басым. Аның төрләре.
51. Сүз басымы: аның фонетик табигате, урыны, мәгънәви роле. Татар телендә сүз басымының урыны.
52. Татар телендә сүз басымы мәсьәләсе.
53. Логик басым. Аның фонологик роле. Эмфатик басым.
54. Татар теленең иҗек төзелеше. Татар һәм төрки телләрдә иҗек калыплары.
55. Г.Алпаровның татар теле фонетикасы өлкәсендәге эшчәнлеге.
56. Л. Җәләйнең татар фонетикасын өйрәнүгә багышланган хезмәтләре.
57. Каюм Насыйриның татар фонетикасы өлкәсендәге эшчәнлеге.

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

58. XX гасырның икенче яртысында татар фонетикасының үсеше.
59. Татар телендә морфонема.
60. Татар телендә сүз мелодикасы

7.1. Основная литература:

Татар грамматикасы: өч томда / проект җит. М.З. Зәкиев; ред. Ф.М. Хисамова. - Тулыландырылган 2 нче басма. - Казан: ТӘһСИ, 2015. - Т. I. - 512 б. (40 экз)

Хәзерге татар әдәби теле фонетикасы [Текст: электронный ресурс]: лекцияләр конспекты / Г. К. Хадиева; Казан федер. ун-ты, Татар филологиясе һәм мәдәниятара багланышлар институты, Татар теле һәм аны укыту методикасы каф. Электронные данные: (1 файл: 0,94 Мб). (Казань: Казанский федеральный университет, 2014) . Загл. с экрана. Вых. дан. ориг. печ. изд.: Казань, 2013 // http://libweb.kpfu.ru/ebooks/10-IFMK/10_163_A5kl-000724.pdf

Һадиева Г.К. Хәзерге татар әдәби теле фонетикасы: уку-укыту кулланмасы. - Казан: Казан ун-ты, 2012 . - 123 б. (51 экз.)

Абдуллина Р.С. Хәзерге татар теленең орфографиясе хәм орфоэпиясе: югары һәм урта махсус уку йортлары студентлары өчен уку әсбабы. - Казан: Мәгариф, 2009 . - 238. (73 экз)

Правила русской орфографии и пунктуации. - М.: РИОР, 2019. - 96 с. - Режим доступа: http://znanium.com/catalog/product/1015073

7.2. Дополнительная литература:

Абдуллина Р.С. Сөйләм культурасы. - Казан : Татарстан китап нәшрияты, 2012 . - 526 б. (19 экз.)

Харисова, Ч.М. Татарский язык : справочник / Ч. М. Харисова .? Казань : Магариф, 2009 .? 198, [1] с.

Татар теленнән тестлар: фонетика / төз. Г.К. Һадиева - Казан: Казан ун-ты, 2012 . - 35 б. (30 экз.)

Константинова Л. А. Нормы русского литературного языка: Учебное пособие по культуре речи / Л.А. Константинова, Л.В. Ефремова, Н.Н. Захарова; Под ред. Л.А. Константиновой - М.: Флинта: Наука, 2010. - 168 с. //http://znanium.com/bookread.php?book=217298

7.3. Интернет-ресурсы:

Казанский федеральный университет - http://www.kpfu.ru/main_page

Матбугат ru - www.matbygat.ru

Научная библиотека им. Н. И. Лобачевского Казанского федерального университета - http://www.kpfu.ru/portal/docs/F451166139/Library.jpg

Универсальная энциклопедия - www.wikipedia.ru

Электронные словари - www.slovari.ru

8. Материально-техническое обеспечение дисциплины(модуля)

Освоение дисциплины "Современный татарский язык: Фонетика, орфоэпия" предполагает использование следующего материально-технического обеспечения:

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

Мультимедийная аудитория, вместимостью более 60 человек. Мультимедийная аудитория состоит из интегрированных инженерных систем с единой системой управления, оснащенная современными средствами воспроизведения и визуализации любой видео и аудио информации, получения и передачи электронных документов. Типовая комплектация мультимедийной аудитории состоит из: мультимедийного проектора, автоматизированного проекционного экрана, акустической системы, а также интерактивной трибуны преподавателя, включающей тач-скрин монитор с диагональю не менее 22 дюймов, персональный компьютер (с техническими характеристиками не ниже Intel Core i3-2100, DDR3 4096Mb, 500Gb), конференц-микрофон, беспроводной микрофон, блок управления оборудованием, интерфейсы подключения: USB,audio, HDMI. Интерактивная трибуна преподавателя является ключевым элементом управления, объединяющим все устройства в единую систему, и служит полноценным рабочим местом преподавателя. Преподаватель имеет возможность легко управлять всей системой, не отходя от трибуны, что позволяет проводить лекции, практические занятия, презентации, вебинары, конференции и другие виды аудиторной нагрузки обучающихся в удобной и доступной для них форме с применением современных интерактивных средств обучения, в том числе с использованием в процессе обучения всех корпоративных ресурсов. Мультимедийная аудитория также оснащена широкополосным доступом в сеть интернет. Компьютерное оборудованием имеет соответствующее лицензионное программное обеспечение.

Компьютерный класс, представляющий собой рабочее место преподавателя и не менее 15 рабочих мест студентов, включающих компьютерный стол, стул, персональный компьютер, лицензионное программное обеспечение. Каждый компьютер имеет широкополосный доступ в сеть Интернет. Все компьютеры подключены к корпоративной компьютерной сети КФУ и находятся в едином домене.

Учебно-методическая литература для данной дисциплины имеется в наличии в электронно-библиотечной системе " БиблиоРоссика", доступ к которой предоставлен студентам. В ЭБС " БиблиоРоссика " представлены коллекции актуальной научной и учебной литературы по гуманитарным наукам, включающие в себя публикации ведущих российских издательств гуманитарной литературы, издания на английском языке ведущих американских и европейских издательств, а также редкие и малотиражные издания российских региональных вузов. ЭБС "БиблиоРоссика" обеспечивает широкий законный доступ к необходимым для образовательного процесса изданиям с использованием инновационных технологий и соответствует всем требованиям федеральных государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования (ФГОС ВПО) нового поколения.

Учебно-методическая литература для данной дисциплины имеется в наличии в электронно-библиотечной системе "ZNANIUM.COM", доступ к которой предоставлен студентам. ЭБС "ZNANIUM.COM" содержит произведения крупнейших российских учёных, руководителей государственных органов, преподавателей ведущих вузов страны, высококвалифицированных специалистов в различных сферах бизнеса. Фонд библиотеки сформирован с учетом всех изменений образовательных стандартов и включает учебники, учебные пособия, УМК, монографии, авторефераты, диссертации, энциклопедии, словари и справочники, законодательно-нормативные документы, специальные периодические издания и издания, выпускаемые издательствами вузов. В настоящее время ЭБС ZNANIUM.COM соответствует всем требованиям федеральных государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования (ФГОС ВПО) нового поколения.

Во время занятий могут быть использованы и современные информационные технологии, в частности, мультимедийные программы, интернет, фото-, аудио- и видеоматериалы.

Программа составлена в соответствии с требованиями ФГОС ВПО и учебным планом по направлению 44.03.01 "Педагогическое образование" и профилю подготовки Родной (татарский) язык и литература .

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

Автор(ы):
Хадиева Г.К. ____________________
"__" _________ 201 __ г.

Рецензент(ы):
Галиуллина Г.Р. ____________________
"__" _________ 201 __ г.